

ACADEMIA ROMÂNĂ

AȘEZAREA VORBELOR

ÎN

ROMÂNESTE

DE

IOAN SLAVICI

MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE.

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXVII.
MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE.

BUCUREȘTI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor ION ST. RASIDescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1905.

13009

Prețul 30 bani.

AȘEZAREA VORBELOR ÎN ROMÂNEȘTE

DE

IOAN SLAVICI

Membru corespondent al Academiei Române.

Ședința dela 28 Ianuarie 1905.

Vorbind, intențiunea noastră e — nu să ne dăm pe față cugetările, ci să reproducem în alții anumite stări sufletești, iar acest efect se produce numai dacă alegem, întrebuițăm și așezăm vorbele cum aceia, la cari ne adresăm, sunt deprinși a le alege, întrebuiță și așeză. Atunci dar când, scriind ne adresăm la toată lumea, și la cei prezenți, și la cei viitori, avem să facem nu numai alegerea și întrebuițarea, ci totodată și așezarea vorbelor potrivit cu deprinderea obștească.

Ori și cât de învederat ar fi acest adevăr, în actuala fază a vieții noastre comune, în care toate se desfășură în goană mare, el adeseori e scăpat din vedere, și multe din cele mai prețioase scrieri ale noastre sunt lipsite de claritate și de cuvenita precizie, fiindcă autorii lor, lucrând în grabă mare, n'au așezat vorbele cu destulă cum-pănire.

Țiind dar să profit de binevoitoarea invitațiune a d-lui Președinte, care ne îndeamnă pe toți la lucrare, am socotit că voi face un lucru folositor, ușor pentru mine și interesant pentru cei ce vor avea bunăvoința de a mă ascultă, dacă voi încercă să stabilesc câteva reguli generale în ceea ce privește așezarea vorbelor în limba românească.

Ușor mi-a părut lucrul acesta, fiindcă și în ceea ce privește așezarea vorbelor tot poporul român e suprema autoritate și mi se pareă destul că, vorbind și scriind, mi-am câștigat cunoștința intuitivă a limbii, așa numitul simțimânt de limbă, pentruca să-mi pot da samă cum se așează vorbele în limba românească.

Foarte în curând a trebuit însă să mă încredințez că, în deosebi pentru puterile mele, e grea de tot sarcina ce mi-am ales.

Românii nu în toate timpurile au așezat și nu pretutindeni așează vorbele în acelaș fel, și e învederat că și în ceea ce privește așezarea vorbelor regulă e numai ceea ce se potrivește cu deprinderea celor mai mulți dintre Români.

Vorba nu e de cunoștința intuitivă, pe care ne-am câștigat-o cu toții fără de nici o osteneală, ci de o cunoștință raționată, care numai prin ostencioase studii literare se poate câștiga.

Întocmai precum în istorie numai rezemându-ne pe mărturii neîndoioase putem să afirmăm o faptă, în materie de gramatică numai scrisa poate să producă convingerea.

Aveam, dacă e vorba să fac lucru cu oarecare temei, să examinez studiile gramaticale de până acum și să-mi dau samă, dacă regulile stabilite prin ele se potrivesc ori nu cu firea limbii noastre, iar despre aceasta nu puteam să mă încredințez decât examinând și cele mai însemnate din scrierile noastre.

Tocmai în ceea ce privește așezarea vorbelor însă scriitorii noștri nu toți și nu totdeauna pot fi luați ca autoritate. Unii dintre dânșii, crescuți în mediu străin, ori n'au putut să-și câștige simțimântul de limbă, ori câștigându-l l-au pierdut. Iar cei ce-l au, scriind mai mult ori mai puțin în pripă, se abat adeseori dela regule stabilite de ei înșiși în scrisa lor.

În zicătoarea «Dela beat viu cărciumă cu partea într'o căciulă», Românul caracterizează în felul lui glumeț pe omul care, amețit de băutură, nu mai e în stare să așeze vorbele potrivit cu deprinderea obștească, ci le aruncă alandala. Tot astfel și scriitorul, frământat de gânduri vii, ori răpit de simțiminte puternice, ușor ajunge, în graba cu care-și reproduce stările sufletești, să arunce vorbele, și «*beția de cuvinte*», atât de bine caracterizată de d-l T. Maiorescu, nu numai în alegerea și în întrebuițarea vorbelor, ci și în așezarea lor, e cu putință.

Întreaga cercetare trebuia deci să fie critică, și acum când știu de ce e vorba, numai cu multă sfială intru în materie și vă cer cu toată stăruința iertare pentru amănuntele, poate obositoare, în cari voiu intra.

Mă voiu mărgini la așezarea așa numitelor attribute, ba chiar numai la așezarea articolului ca atribut determinativ și, plecând din principiul că ușile deschise nu se sparg, voiu trece cu vederea tot

să gândească cetitorul, nu mai puțin firesc e ca, după ce ai scris, să analizezi scrisa în toate amănuntele ei, pentruca nu cumvâ din ea să răsară cu totul alt gând.

Făcând analiza aceasta, ne încredințăm că în românește nedumerea ne cuprinde, îndată ce atributele se îngrămădesc și vreunul dintre ele cade prea departe de substantivul la care se raportă.

Regula generală e dar, că atributele au să fie așezate toate lângă substantiv și nici unul dintre ele nu poate să fie prin vreo altă parte de propozițiune despărțit de substantivul la care se raportă.

Nici chiar ca licență poetică nu se pot așeză în românește vorbele ca în versul

«Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi»,

în care predicatul e așezat între substantivul și atributul lui, și cu atât mai puțin ca în versul

«Infandum, regina, jubes renovare dolorem»,

în care ambele părți principale sunt așezate între substantiv și atributul lui.

Întreaga tehnică a așezării atributelor se razămă pe această regulă generală, care rezultă nu numai din simțământul de limbă al Românilor azi în viață, ci și din uzul literar păstrat în timp de patru veacuri; și astfel nici nu mai are nevoie de a fi întemeiată.

Mai mult dar pentru lămurirea decât pentru întemeierea ei voiu examina câteva cazuri.

În «Psaltirea Scheiană» (1), cea mai veche din cărțile noastre, frazele sunt scurte și astfel în deosebi atributele calificative de tot rare. Traducătorul le așează după substantiv și numai în câteva puține cazuri înainte de el, ca în «înturecată apă» (Ps. XVII—v. 12), «în dulce voe» (Ps. XIX—v. 15), «iubiiu dulce frumsé[țé] casei tale» (Ps. XXV — v. 8), ori în «deșer'ții fii oamerilor, menciuroș fii oamerilor» (Ps. LXI—v. 10).

El face această inversiune, mai ales când se întâlnesc două atribute, unul calificativ și altul determinativ. Tocmai pentruca raportul să fie învederat, el așează pe unul înainte de substantiv, iar pe celălalt după el, ca în «după mare milă a ta» (Ps. L—v. 3), ori în «cinstit numele lui» (Ps. LXXI—v. 14).

Când le așează pe amândouă după substantiv, cel mai apropiat e

(1) *Psaltirea Scheiană* (1482) Mss. 449. B. A. R. Publicată de Prof. I. Bianu. București 1889.

cel calificativ, ca în «băserecă sfântă a sa» (Ps. xvii—v. 7), «oile păscutele tale», ori în «pietri curate multe» (Ps. xviii—v. 2).

Într'un singur caz (Deuter. Cap. xxxii—v. 32) el așează determinativul lângă substantiv și zice «Măniă aspidei nevindecată.» Tocmai de aceea însă reproducerea nu e clară. Aflându-se «aspidei» înainte de «nevindecată», stăm la îndoială, dacă nu cumva «aspidei» e la dativ și se raportează la «nevindecată», încât vorba nu e de «mânia nevindecată a aspidei», ci ca în «durere omului nesuferită», ori în «e inimii durere» (Predoslovia lui M. Costin), de o «mânie care e aspidei nevindecată.»

Mai vie încă ne este nedumerirea când el (Ps. xli—v. 3) în «locu coperit mirurat» așează două atribute calificative după substantiv. Nu putem să ne dăm samă, dacă vorba e de un «minunat loc acoperit» ori de un loc «minunat acoperit», dacă locul, ori acoperământul e minunat.

Această grijă de a nu depărtă atributul dela substantivul lui o au toți scriitorii noștri din primele trei secole ale vieții noastre literare.⁴ Coresi face dese corecturi în psaltire, dar lasă așezarea vorbelor neschimbată, iar în celelalte publicațiuni ale sale și mai ales în «tetra-vangel» limba e limpede tocmai pentru că așezarea vorbelor e făcută cu deosebită cumpănire. Abi scriitorii din timpul lui Mateiu Basarab și al lui Vasilie Lupul, mai ales Costineștii, încep a scrie fraze mai lungi și mai încărcate, cari ușor ajung să fie lipsite de destulă claritate. Și la Costinești însă, și la Mitropolitul Dosofteiu, ba chiar și la Dimitrie Cantemir numai în foarte puține cazuri găsim substantive despărțite de atributul lor prin vreo altă parte de propozițiune, ceea ce ori ne surprinde ca ceva străin, ori întunecă înțelesul.

În deosebi Dimitrie Cantemir, care raționează mult, are un fel de slăbiciune pentru conjuncțiunea «dar», pe care în mai multe rânduri o așează între substantiv și atributul lui.

Astfel la pag. 29 a «Istoriei ieroglice» zice «Amândoi dară împărații nu puțin fură clățiți.»

Dacă ne dăm bine samă, aici «amândoi» nu se raportează la «împărații», ci la «fură clățiți.»

Noi avem două conjuncțiuni «dară»: cea coordonătoare adversativă din «Grăbește, dară nu te pripî», și cea ordonătoare cauzală din «Grăbești, mergi dară mai iute.» Prima se așează înainte de verb, iar a doua după verb, dar poate, prin inversiune, să fie așezată și înainte de verb, însă numai după vreo altă parte a propozițiunii.

După ce în fraza anterioară a arătat cauzele, pentru cari nu nu-

mai unul, ci și celălalt împărat «au fost clățiți», scriitorul se folosește de al doilea «dară» și trebuie să zică «Împărații fură dară amândoi nu puțin clățiți.» El ține însă să scoată la iveală împrejurarea, că amândoi «au fost clățiți», și de aceea trece pe acest «amândoi» în fruntea frazei și așează pe «dar» după el. Deși pe deplin motivată, această inversiune ne pune în nedumerire, și mulți dintre cetitori vor fi stând la îndoială, cum au să raporteze pe «amândoi.»

Tot în «Istoria ieroglică» (pag. 27) găsim fraza «Adunarea dară acestor două monarhii și orânduiala acestor două soboare într'acesta chip după ce se orându și se întocmî...»

Aici conjuncțiunea e așezată fără îndoială între substantiv și atributul lui și raportul e învederat, înțelesul nu se turbură. Nu mai puțin învederat e însă, că autorul trebuie să așeze în fruntea frazei adverbul «după ce», care funcționează și ca conjuncțiune, și să zică: «După ce dar adunarea acestor două monarhii și orânduiala acestor două soboare se orându și se întocmî în acest chip» — și cetind fraza așa, cum a fost ticluită, o înțelegem, dar ne e par'că vedem pe cineva îmbrăcându-și haina pe dos.

Cu totul altfel ne atinge unul dintre marii noștri măiestri, d-l B. P. Hasdeu, când zice (*Mg. Et.* I, pg. 15) «în *graiul* însă *viu* al poporului se aude.» Aici intențiunea e învederată și cugetarea iese clar la iveală, dar tot rămânem surprinși, căci nu ne-am deprins încă noi Românii să așezăm conjuncțiunea între substantiv și atributul lui, și îmi vine greu să cred că ne vom deprinde vreodată.

Mitropolitul Dosofteiu, în Psaltirea versificată (Ps. L—v. 363) așează vocativul între substantiv și atributul lui în «Cu sfânta ta, Doamne, mântuintă» și în «Cu a ta, Doamne, bună vrere.» Ori și cât de firească însă, această intercalare a vocativului ne surprinde și ea ca ceva neobișnuit.

Mai puțin încă ne putem deprinde cu așezarea predicatului între substantiv și atributul lui. E frumoasă, de exemplu, «Predoslovie» lui Miron Costin, dar ne oprim în loc, când el zice «din scriptură înțelegem minunate și veșnice faptele lui, a face fericită viața, și *ne-muritoare* agonisește *nume*.»

Ori și ce vorbă așezată la un loc neobișnuit se rostește mai mult ori mai puțin apăsător, și cu cât inversiunile sunt mai multe și mai neobișnuite, cu atât rostirea e mai agitată, ceea ce poate să fie frumos. Noi Românii însă, oameni de fire potolită, preferim așezarea dreaptă și vom țineă totdeauna, cum am ținut și în trecut, ca atributele să fie așezate cât se poate de aproape de substantivul la care se

raportă, ceea ce e și lucru firesc, căci la urma urmelor substantivul împreună cu atributele lui reproduce noțiunea.

Rămâne dar numai să ne dăm samă, cum se așează atributele lângă substantiv și cum se înșiră ele când sunt mai multe.

Vom examina mai înainte de toate pe cele determinative și în deosebi articolul, cel mai des întrebuițat dintre ele.

Articolul e un atribut determinativ (1), care are înțelesul, că vorba e fie de întreaga sferă a noțiunii reproduse prin substantivul pe lângă care se pune, fie numai de o parte a ei. Avem dar două articole: unul, care e de o potrivă cu «toți», iar altul, care mărginește sfera la «mulți», «câțivă» ori «unu.»

Nearticulat, substantivul e luat numai ca reproducând conținutul noțiunii, deci ca totalitate de însușiri gândite la un loc, și «Balena e mamifer» va să zică «Toate balenele au toate însușirile comune tuturor mamiferelor.»

Adevăratul articol e cel de o potrivă cu «toți», căruia unii îi zic *propriu*, alții *definit* ori *definitor*, iar alții *hotărît*, și pe care d-l B. P. Hasdeu îl numește *postpozitiv* și *enclitic*, fiindcă se așează după substantivul pe care-l determină.

Pozițiunea în frază a acestui articol rezultă din regula generală, pe care am constatat-o.

În Psaltirea versificată a Mitropolitului Dosofteiu găsim:

1. «Și cu dragoste *toți craii*

Ț'voră vedea slava cu aii.» (Ps. CI--v. 51--52).

2. «Laudă s'aibă de la *tot omulă*» (Ps. LXII--v. 44).

3. «Să nu zică toți din *toată partea*» (Ps. CXIII--v. 26).

E învederat că cu deprinderea noastră de astăzi numai «toți craii» se potrivește.

Fiind vorba de întreaga sferă a noțiunii reproduse prin substantivul «craiu», acesta e luat la plural, și numeralul, care arată totalitatea, se așează înainte de substantiv. Nu rămâne dar pentru articol, ca al doilea atribut, decât primul loc după substantiv.

Fiind luat substantivul la singular, înțelesul e acelaș, însă numai indirect, și «tot omul» va să zică «ori și care», «fiecăre» om, deci «toți oamenii.»

Foarte ușor însă numeralul, fiind luat la singular, își schimbă înțelesul. Astfel, zicând «toți din toată partea», Dosofteiu a voit să se

(1) T. Cipariu, Part. II. *Sintactică*, § 31.

înțeală «toți din toate părțile». Fraza poate însă să fie luată și în înțelesul «toți cei ce se află în întreaga aceaș parte.»

Această schimbare a înțelesului e încă mai învederată, când numeralul e așezat, prin inversiune, după substantiv, deci și după articol unde de obicei stau atributele calificative.

Tot în Psaltirea versificată găsim :

1. «În *limbile toate* că sunt cu minune.» (Ps. IX—v. 29).
2. «Lăudați din *ceriurile toate*...» (Ps. CXXXVIII—v. 1).
3. «Mă rog ție, Doamne, cu *inema toată*.» (Ps. IX—v. 1).
4. «Că prin *lumia toată* sânge ce se varsă. (Ps. IX—v. 31).

Cetind primele două din aceste exemple, în cari substantivul e luat la plural, stăm la îndoială, dacă avem ori nu să luăm vorba «toate» în înțelesul ei propriu. E însă mai presus de ori și ce îndoială, că cele din urmă două au înțelesul «inima întreagă» și «lumea întreagă.»

Numai dar stând la plural și fiind pus înainte de substantiv numeralul, care arată totalitatea, e luat fără de șovăire în înțelesul lui propriu, iar în cazul acesta el e numai o accentuare a articolului, deci de prisos, căci ne spune tot ceea ce se zice și prin articol.

Stăpâniți de simțământul, că e ceva de prisos când substantivul e determinat și de articol, și de numeralul «toți», bătrânii noștri suprimau câte odată articolul după «toți.»

Astfel tot în Psaltirea lui Dosofteiu găsim și :

1. «De să vorovăscă cu sfaturi

În deșert din *toate laturi*...» (Ps. II—v. 5—6).

2. «Nu certă în *toate zăle*...» (Ps. VI—v. 32).

3. «De să minunează în *toate părți de lume*.» (Ps. VIII—v. 2 și 32).

4. «*Toate limbi* păgâne și fără de liage...» Ps. VIII—v. 48).

Noi suprimăm numeralul, și azi scriitori și dascăli de gramatică sunt toți de acord, că substantivul trebuie neapărat să fie articulat, când el are atributul «toți», ori când acest atribut se subînțelege, ba articulat are să fie substantivul chiar și când numeralul se raportă la verb ca în :

«Scoposul se isprăvește, Grecii se rădică toți
Cu atâta turbăciune, încât a crede nu poți;
Planuri fac, dau hotărîre, fără de veste a lovî
Părțile Turchiei toate de odată a răsvrăti;»

(A. Beldiman, *Trag.*, v. 37—40).

Nearticulat e substantivul numai în enumerațiuni, când numeralul nu e atribut, ci neatârnat ca în:

«Toți stau jos, mic, mare, tânăr și bătrân.»

(D. Bolintineanu.)

De o potrivă cu «toți» sunt «amândoi», «lustrei» și ori și care numeral compus cu «câteși», care de asemenea arată o totalitate. Însoțit de vreunul din aceste atribute, substantivul trebuie neapărat să fie articulat, căci vorba e tot de sfera întreagă, mică, dar întreagă.

De o potrivă e, în sfârșit, și «singur» ca atribut determinativ, ca în «Singur omul cunoaște pe Dumnezeu.»

Articulat trebuie dar să fie substantivul și când e determinat de un genitiv, căci «casa noastră» e o singură casă, «oile noastre» sunt oi hotărâte și numai ele; genitivul dar sau posesivul numai după substantiv articulat poate să stea.

Avându-le acestea în vedere, Ir. Țirca (*Elim.*, § 81) nu admite terminii «definit» și «hotărât» și îi zice articolului «definitor» sau «hotărâtor», căci el mărginește sfera noțiunii.

Terminul «postpozitiv» nu e nici el destul de precis.

Având înțelesul că vorba e de întreaga sferă a noțiunii, articolul numai pe lângă substantiv poate să stea, căci numai substantivul reproduce noțiune, și azi e mai presus de toată discuțiunea, că ori și ce parte de cuvânt, primind articolul, devine prin abstracțiune substantiv.

Nu-și pierde însă caracterul calificativ adjectivul când, mutat prin inversiune înaintea substantivului, ia articolul acestuia ca în mai multe din exemplele citate.

Nu are dar articolul o pozițiune fixă, și terminul «postpozitiv» poate și el să fie primit numai cu rezerva, că articolul se așează și înainte de substantivul pe care-l determină, numai însă, ca conjucțiunea causală «dară», după atributul calificativ trecut prin inversiune înainte.

Regula aceasta e și ea veche, dar bătrânii noștri se abat adeseori dela ea și ori nu mută articolul ca în «*constit* numele lui» la atributul trecut înainte, ori articulează ca în «oile păscutele tale» atât substantivul, cât și atributul.

Aceasta o fac când după substantiv urmează un genitiv.

Deoarece genitivul numai după articol poate să urmeze și nu se deosebește de dativ, foarte ușor se produce nedumerirea pe care am învederat-o, examinând fraza «mânia aspidei nevindicată.»

Spre a învederă deci raportul, atunci când substantivul nu e articulat, când după el urmează un atribut, ori când genitivul e trecut prin inversiune înainte de substantiv, noi punem înainte de genitiv

așă numitul articol «*posesiv*» Bătrânii adeseori repetau articolul postpozitiv.»

În rugăciunea proorocului Iona, cânt VI--V. 6, traducătorul zice:

«adauge-voiū amu să cântū cătră băsereca *sfântă a ta*.»

Deoarece «sfântă» nu are articol, înainte de «ta» stă «posesivul» «a.» Coresi face, precum ne arată d-l I. Bianu, o corectură: suprimă pe acest «a» și articulează și adjectivul, pentruca «ta» să urmeze după articol «postpozitiv.»

Pe pagina următoare, v. 8 al aceleiaș cântări, traducătorul zice «băsereca sfânta a ta», articulează dar de trei ori. Coresi iar suprimă «posesivul.»

Ni se impune dar gândul, că «postpozitivul» și «posesivul» sunt, cel puțin pentru Coresi, acelaș articol.

Sunt cu puțință șase forme corecte :

1. Fără articol «posesiv» :

a. Biserica ta sfântă — și

b. Sfânta ta biserică ;

2. Cu articol îndoit :

a. Biserica sfântă a ta — și

b. Sfânta biserică a ta.

3. Numai cu articol posesiv :

a. A ta biserică sfântă — și

b. A ta sfântă biserică.

Articolul «posesiv» e deci de prisos când genitivul urmează după cel «postpozitiv» ; articolul «postpozitiv» e de prisos când cel «posesiv» e trecut înainte de substantiv ; repetarea se face numai pentru învederarea raportului, când genitivul e despărțit de substantiv prin vreun alt atribut, ca în «graiul însă viu *al* poporului» ; e greu a nu admite că T. Cipariu judecă bine lucrurile, când, tot ca Coresi, consideră «*postpozitivul*» și «*posesivul*» drept acelaș articol întrebuințat în două deosebite chipuri (*Etim.*, § 89).

Rostul «posesivului» e cu toate acestea îndoios.

La începutul vieții noastre literare înaintea genitivului se puneă numai un «a», care nu se concorda nici după gen, nici după număr. Tot așă face și azi poporul. Abiă târziu în scrierea raționată s'a făcut din acest «a» un «al» la masculin și «ai» ori «ale» la plural. Unii iau dar «posesivul» drept articol, alții (St. Neagoe) îl socotesc drept articol combinat prin «înfigerea» lui «a», — iar alții (I. Manliu, I. Nădejde) îl pun în rândul prepozițiilor, iar Ir. Țirca (*Etim.*, § 77) îl consideră «o particularitate unică», ca substantiv.

Ori și care ar fi adevărul, nu mai încape nici o îndoială, că azi «posesivul» e articol, că se raportează la substantiv și că din punctul de vedere al așezării vorbelor are rostul «postpozitivului» trecut la adjectivul mutat prin inversiune înaintea substantivului.

Dimitrie Cantemir zice în «Istoria ieroglifică (pag. 27):
«*toată pulbera de pe toată calea în ceriu se rădică; toate văile adânci de tari strigăte tare se răsună; toate a munților înalte vârfuri de iuți chiote și groase hūete în clipă se covârșă; și toți câmpii de groaznice strigări și fricoase lăudări se umplă.*»

În patru rânduri substantivul e articulat după «*tot*»; știu dar autorul că, însoțit fiind de acest atribut, substantivul trebuie neapărat să fie articulat; în «*toate a munților înalte vârfuri*» însă el nu articulează și nici nu poate articula, fiindcă articolul a fost trecut dimpreună cu genitivul înaintea substantivului.

Mai învederat încă iese la iveală articolul în «*Ale tale dintru ale tale*», unde «*ale*» e luat dimpreună cu genitivul ca substantiv. Și ca substantiv luăm ori și care genitiv însoțit de «*ale*», ca în «*Ale Domnului toate sunt drepte și bune.*»

Reamintindu-ne zicătoarea: «*Cele bune să s'adune și cele rele să se spele*», suntem cuprinși de simțământul, că «adjectivalul» «*cel*» — «*cea*» e și el ca «*posesivul*».

Nicolae Costin ne spune în «Predoslovia» sa, că după Tucidid istoria e «*cel mai ales și mai mare al vieții omenești vistieriu.*»

«Vistieriu» nu este și nici nu putea să fie articulat fiindcă înaintea lui se află articolul «*al*»; n'ar putea însă să fie articulat nici dacă ar lipsi «*al*» dimpreună cu genitivul și ar trebui să zicem «*cel mai ales și mai mare vistieriu.*»

Așezat dar înainte de substantiv, «*cel*» e deopotrivă cu «*al*», adică tot articol.

În aceeaș «Predoslovie» se zice:

«*acela domnul voroavei Romlenești.*»

E învederat, că trebuia să se zică «*acel domn al voroavei*», fără de «*a*» la sfârșitul pronumelui și nu cu «postpozitiv», ci cu «posesiv.»

Miron Costin zice în cap. II al primei sale cronici:

«*pentru scârnavă fapta aceea.*»

Aici, unde pronumele e așezat după substantiv, «*a*» dela sfârșitul lui nu mai e de prisos și scriitorul a fost nevoit să articuleze atât substantivul, cât și adjectivul, pe adjectiv, fiindcă a fost mutat prin inversiune înainte, iar pe substantiv, fiindcă «*acela*» numai după substantiv articulat poate să urmeze.

«*Cel*», «*acel*» și «*acela*» sunt aceeaș vorbă, iar «*a*» dela început e în «*acela*» tot «*a*», pe care-l avem și la sfârșit, «*particula enclitică*» a d-lui B. P. Hasdeu.

Deși ne preocupăm numai de așezarea vorbelor, trebuie să ne dăm samă și despre rostul lor în reproducerea cugetării, fiindcă dela el atârnă pozițiunea în frază a lor.

Îmi iau dar voia de a face o mică digresiune pentru lămurirea acestei «*particule enclitice*», care în limba noastră are un înțeles caracteristic.

T. Cipariu urmărește pe acest «*a*» în toate întrebunțările lui. Într'o notă (4) dela § 64 al Etimologiei îi zice tot «*particulă*» și o califică de «*oțiosă*». — În urmă ne spune că din combinațiunea cu «*a*» s'a format articolul «*al*». — În § 101 — analizând vorba «*a-cestui-a*», îi zice lui «*a*» «*pleonastic*», — iar în § 106 (nota 2) — «*a paragoric*». Vorbind, în sfârșit, despre formarea adverbelor (§ 158), iar îi zice «*particulă*».

Cetind, spre a mă dumiri, sugestivele expuneri, pe cari d-l B. P. Hasdeu le-a făcut în Etymologic, am rămas cuprins de simțământul, că «*a*» dela începutul vorbei — «*a-cel-a*» și «*a*» dela sfârșitul aceleiaș vorbe e tot «*a*», pe care-l găsim în «*a-bi-a*» (Cipariu), în «*a-ici-a*», în «*a-cum-a*», ori în «*a-tunci-a*», precum și în multe alte adverbe, un fel de *particulă adverbială*, prin care substantivele și multe adjective devin expresiuni adverbiale, ca «*miroase a cimbru*», «*bate vântul a primăvară*», «*nu e a bine*», «*merge a lene*», «*se întâmplă a-dese-a*», — tot «*a*» din «*luare-aminte*», din «*aievea*», din «*deapururea*», ori din «*tot-de-a-una*».

Înțelesul acestui «*a*» e — «*par'că*», — «*cași când ar fi*», și în el se dă pe față particularul fel de a vedea lucrurile al Românilui.

Noi Românii nu avem în limba noastră vorbă pentru reproducerea noțiunii ce se leagă de vorba «*realitate*», nu putem dar să avem nici în comoara de gândiri a noastră noțiunea aceasta. Luăm în cel mai propriu înțeles vorbele: «*Cu adevărat deșertăciune sunt toate și viața e numai umbră și vis*», și pentru noi ceea ce nu e nici închipuire, nici plăzmuire, nici vis, nici într'«*aiurea*» e în aievea, deci cum ni se ivește și ni se pare, și muntele stâncos ne e tot numai în aievea ca curcubeul, care nu are ființă «*reală*». Nouă toate ne sunt cași când ar fi și cum ni se par, și infinitatea noastră e în spațiu «*pre-tot-îndene-a*», iar în timp «*tot-de-a-una*», adică tot ceea ce a fost, este ori va fi luat ca un singur lucru, ceea ce e foarte adevărat și foarte bine zis.

Dându-ne samă despre acestea, ni se impune gândul, că acest «*a*»,

care are în el ceva aglutinativ, trebuie să fie foarte vechiu, în tot cazul mai vechiu decât latineasca literară, din care noi ne-am deprins a derivă româneasca noastră, și filologii mai erudiți decât mine ar ajunge, poate, și ei la concluziunea aceasta, dacă și-ar da silința să ne dumirească asupra adevărului.

Eu în tot cazul aș abuză de bunăvoința D-voastre, dacă, dorind să-mi întemeiez părerea aceasta, aș mai intra și în alte amănunte, și mi-e și destul a o fi formulat pentru ca să pot trage din ea concluziunea, că «*cel*», «*acel*» și «*acela*» sunt aceiaș vorbă, întrebuințată în trei deosebite chipuri.

«*Cel*», chiar dacă n'ar fi articol, e un ce' articulat și face articolul de prisos, când stă înaintea substantivului. El se raportă la substantiv și «adjectival» e numai în înțelesul că adeseori e întrebuințat spre a învederă raportul dintre substantiv și adjectiv; poate însă «*cel*» să stea și singur înaintea substantivului, cu prepoziționalul, cu adjectivul, ori cu o expresiune adverbială și atunci e articol în puterea cuvântului, ca în:

1. «*Cel viteaz* eră călare...»
2. «Iar *cea mioriță*...»
3. «Să-mi ajute *cel din ceriu*.»
4. «Și ne mântuiește pre noi de *cel rău*.»
5. «Știe numai *cel de sus*.»

Așezat înainte de substantiv, «*cel*» face și el articularea de prisos, dar tot mai păstrează o notă demonstrativă, și «*cel viteaz*» sună a «*acel viteaz*», «*cea mioriță*» a «*acea mioriță*».

Această notă iese mai învederat la iveală, când «*cel*» însoțește vreun atribut calificativ trecut prin inversiune înainte de substantiv. —

A. Beldiman (*Tragedia*) zice:

«*Cea* din Sculeni *biruință* bine nu s'a isprăvit... (v. 1.943).

«*Cel* vestit *Serdar* Vasile, pentru care am arătat (v. 1.949).

«Cum că *cea* turcească *oaste* intrase toată în Iași (v. 1.954).

E par'că ni s'ar fi zicând «*acea*, iar nu *cealaltă*», «*acela*, iar nu *celălalt*», și noi ne-am folosi în aceste cazuri de postpozitiv și am zice «*biruința din Sculeni*», «*vestitul Serdar*» și «*oastea turcească*».

Tot astfel Ioan Neculcea în «din auzitele celor bătrâni boieri» pune «postpozitivul», unde noi am pune «adjectivalul» (cele auzite), iar «adjectivalul», unde noi ne-am folosi de «postpozitiv» (bătrânilor boieri).

Azi dar «*cel*» se trece înainte de substantiv numai cu numerale ca în «*cele șapte zile*» ori în «*cele câteva stele*», iar cu atribut calificativ numai când formează gradul superlativ; în alte cazuri inver-

siunea atributului e un arhaism, și substantivul, după care urmează «cel», trebuie neapărat să fie articulat ca înainte de genitiv. «Cel» e dar, întocmai ca «al», după substantiv o îndoire a articolului.

«Toți», «amândoi», «tustrei» și numeralele combinate cu «câteși» nu pot să fie așezate, ca atribute, decât înainte de «*adjectival*», ca în «toți cei șapte regi ai Romei.»

Nu tot astfel și «ambii», care se poate articula.

Dimitrie Cantemir (*Ist. ierogl.*, pg. 28) zice:

«Pentru care lucru într'*ambe părțile* fel de fel de voroave scor-nindu-se.»

Noi mutăm articolul și zicem «în *ambele părți*», dar am putea să zicem și «în *ambe cele două părți*.»

La masculin articolul e fix și nu putem să zicem decât «ambii cei doi.»

Superlativul poate și el să fie mutat după substantiv, dar în cazul acesta ori substantivul se articulează, ori superlativul e luat ca apozitiune, și numai ca licență poetică putea să zică A. Beldiman (v. 89):

«Întrigant cel mai de frunte și din cei mai lăudați.»

Tot un fel de licență e, dacă unul dintre cei mai buni scriitori (G. Coșbuc, «Albina» An. VIII, Nr. 4, zice:

«Soarele n'are nici o putere de a învia pământul amorțit de *noaptea cea care* a ținut altă jumătate de an.»

Cu anevoie vom ajunge vreodată să ne deprindem a preciza cu «*adjectivalul*» nu numai atributele, ci chiar și subordonatele atributive. «Cea» e în cazul acesta cel puțin de prisos, căci «*noaptea*» e articulat. Zicem «cel ce» numai fără substantiv.

Bătrânii noștri, făcând multe inversiuni azi neobișnuite, se folosiau adeseori de forma *adjectivală* a articolului. Azi ne ajutăm cu această formă numai când cea enclitică nu e cu puțință, și «*adjectivalul*» e rău întrebuițat când poate să fie înlocuit cu «*postpozitiv*.»

Articol e «cel» numai când generalizează ori caracterizează, ca în «boierii cei bătrâni», ori în «Mircea cel Bătrân.»

Atunci dar, când individualizăm, ne folosim fie de «*acel*», fie de «*acela*», cari sunt pronume tocmai pentru că individualizează și astfel țin loc de nume (proprie). «Boierii *cei* bătrâni» sunt toți boierii, cari sunt bătrâni, iară «*acei* boieri bătrâni» ori «boierii *aceia* bătrâni» sunt anume boieri, individual hotărâți.

«*Cel*» poate, în anumite condițiuni, să stea fie înainte de substantivul pe care-l determină, fie după el: «*acel*» se așează numai înainte

de substantiv nearticulat, iar «*acela*» își are locul fix după substantiv articulat.

Cuprinzându-le toate într'un singur gând, ni se impune convingerea, că avem un singur articol, care hotărniceste sfera noțiunii reproduse prin substantivul pe lângă care se pune, și că acest articol se întrebuințează și se așează potrivit cu pozițiunea în frază a substantivului, în trei deosebite chipuri.

Celălalt articol, care ne lasă în nedumerire, e de puțină importanță din punctul de vedere al așezării vorbelor, fiindcă se întrebuințează rar și se așează totdeauna la primul loc înainte de substantiv.

În tâlcuirea psalmilor, pe care Episcopul Iosif al Argeșului a tradus-o după Teodorit și care a fost tipărită la Buzău în anul 1840, găsim (pg. 738) la versul «Lăudați pre Domnul din ceriuri, lăudați pre el întru *cele de sus*» următoarea explicațiune:

«*Doiă* ceriuri cum că s'au făcut de Dumnezeu *ne-au* învățat *pre noi* marele Moisi: *pre acesta* ce împreună cu pământul este făcut, și *pre cel* după *acesta* carele mijlocitoriu între ape s'au rânduie să fie, *pe carele* și *tărie* l-au numit. Pentru *acesta* din ceriuri, și dintre *cele înalte* a lăudă pre Dumnezeu au poruncit: în loc de, și cetele *celor* fără de trupuri cari și întru *acesta*, și întru *acela* petrec: fiindcă Dumnezeescul Moisi nimic *pre noi* pentru ridicarea firilor *celor* gândite nu *ne-au* învățat, de nevoie proorocul aicia și *pre pomenirea acestora* a făcut. Pentru *aceea* și a-i aduce făcătorului laudele poruncește. Că datoria *aceasta* dela făpturi este îndatorită lui, și toată făptura *cea* de dânsul făcută, și cu cuvântarea cinstită, se cuvine această datorie totdeauna a o plăti lui. Și dacă *cele ce* fire zidită au laudă, și nici Fiiul, nici preasfântul Duh între *cele ce* laudă nu s'au împreună rânduie, arătat este că nu din firea *cea* zidită sunt. Că apoi mai nainte de celelalte *pre* făcătorul l-ar fi lăudat, ca *niște* izvoare ale dreptății cinstind *pre* dreptate. Ci nici Fiiul nu laudă, nici preasfântul Duh; apoi se laudă cu adevărat și el, și preasfântul Duh. Că nu este alt *oarecare* mijloc între *cei ce* laudă și între *cei ce* se laudă, decât zidirea laudă, iar ziditorul se laudă, și dacă *cineva* pe ziditorul nu-l laudă, ca *un nemulțumitor* nu-l laudă.»

În această tâlcuire făcută par'că dinadins spre a învederă feluritele întrebuințări ale articolului și ale pronumelui traducătorul numai în trei rânduri s'a folosit de pronume nehotărîte și o singură dată de articolul nehotărît «un.»

Articolele și pronumele în genere nu spun nimic. Ne folosim de ele numai spre a învederă raporturile dintre deosebitele părți ale frazei.

Cu cât aşezarea vorbelor e mai cumpănită, cu atât mai puţină nevoie este de ele. În deosebi formele nehotărîte de cele mai multe ori sunt de prisos, ca «*nişte*» în «*nişte izvoare ale dreptăţii*», ori «*oarecare*» în «*nu este alt oarecare mijloc.*» De prisos e şi articolul, precum şi pronumele în «*dacă cinevã pe ziditorul nu-l laudã*», cãci tot atãt de lãmurit e «*dacă cinevã pe ziditor nu laudã.*»

Nu e însă de prisos «*un*» în «*ca un nemulţumitor nu-l laudã.*»

Fãrã de acest «*un*» vorba «*nemulţumitor*» s'ar puteã raportã şi ea, ca «*ziditor*», la «*laudã*» şi fraza ar aveã înţelesul, cã *nemulţumitor* e *ziditorul*, «*ca pe un nemulţumitor nu-l laudã.*»

Ne folosim de articolul nehotãrît numai atunci, când prin el se pot învederã raporturi altfel îndoioase, ceea ce în româneşte rar se întâmplã. Noi luãm substantivul nearticulat nu numai pentru conţinutul, ci şi pentru o parte nehotãrîtã din sfera noţiunii, pe care o reproduce; avem dar nevoie de articolul nehotãrît numai atunci, când fãrã de el raportarea ar fi îndoioasã. Zicem «*s'a nãscut prunc*», iar nu «*un prunc*», «*Au venit oameni*» iar nu «*nişte oameni.*»

Greşitã e întrebuiñarea când articolul nehotãrît poate sã fie înlocuit cu cel hotãrît, ca în «*Un stejar întinde braţe veştejite*» (D. Bolintineanu).

În simfonia limbii noastre variabilitatea articolului e nota cea mai ademenitoare. Întocmai precum verbul are patru moduri impersonale, pentruca sã poatã fi mutat dela un loc la altul şi întrebuiñat, potrivit cu intenţiunea scriitorului, nu numai pentru predicãţiune, ci şi ca subiect, atribut ori complement, articolul are şi el formele lui potrivite, în care-l întrebuiñãm.

În tehnica aşezãrii vorbelor articolul e regulatorul înşirãrii vorbelor.

E, precum am vãzut, lucru raţional, ca atunci când substantivul e determinat de douã attribute, unul din aceste, sã fie aşezat înainte de substantiv, iar celãlalt dupã el, şi ca numeralul înainte de substantiv sã fie aşezat. În înşirarea fireascã a vorbelor locul articolului e dar dupã substantiv. Mi s'a pãrut deci totdeauna rãu pusã întrebarea, cã dela cine am luat noi Românii obiceiul de a aşezã articolul dupã substantiv. Mai apropiat e de mintea mea gãndul, cã noi am pãstrat înşirarea fireascã, iar alţii au luat deprinderea de a trece, prin inversiune, articolul alãturea cu numeralul, tot înainte de substantiv.

Pãstrând înşirarea fireascã, noi am derivat din ea cãteva reguli oarecum fixe.

1. Așezând articolul după substantiv, genitivul urmează, ca a treia determinare, după articol: «casa vecinului.»

2. Fiind substantivul determinat de articol nehotărît, de numeral ori de pronume, deci nearticulat, suntem nevoiți a ne folosi de forma «posesivă», a articolului: «o casă a vecinului», «trei case ale vecinului», «această casă a vecinului.»

3. Mutând pronumele demonstrativ după substantiv, suntem nevoiți a articula de două ori «casa aceasta a vecinului», căci pronumele trebuie să urmeze imediat după substantiv și genitivul e depărtat la al doilea loc.

4. Tot de două ori suntem nevoiți a articula și când substantivul are și atribut calificativ.

a. Așezând lângă substantiv tot atributul posesiv, suntem nevoiți a ne folosi de forma «adjectivală» a articolului, «casa vecinului cea frumoasă», căci altfel atributul se poate raportă și la genitiv, ca în «casa vecinului de piatră.»

b. Lângă substantiv e dar locul atributului calificativ și în cazul acesta iar ne folosim de forma posesivă a articolului, «casa de piatră», «casa frumoasă a vecinului.»

c. Mutând atributul calificativ prin inversiune înainte de substantiv, trecem și articolul «enclitic» cu el și rămâne un articol înainte de substantiv și altul după el, «frumoasa casă a vecinului.»

d. Dacă am mută atributul prepozițional, am fi nevoiți să ne folosim de forma adjectivală și să zicem «cea de piatră casă a vecinului.» Ferindu-ne de această înlocuire a articolului «enclitic», azi nu mai admitem mutarea atributului prepozițional înainte de substantiv.

e. Dacă mutăm genitivul înainte de substantiv, suntem nevoiți a înlocui forma «enclitică» cu cea «posesivă», «a vecinului casă frumoasă», de aceea și această inversiune numai ca licență poetică se mai trece, dacă e făcută cu discrețiune (S. Suchianu, *Stil și compozițiune*, pg. 61).

5. De trei ori suntem nevoiți a articula, dacă așezăm, ca în câteva din exemplele citate, forma adjectivală după substantiv, «casa cea de piatră a vecinului.» În acest caz însă «cea» sună a pronume demonstrativ, căci altfel ar fi de prisos, și înțelesul frazei e că vecinul are mai multe case și vorba e în deosebi de aceea dintre ele, care e de piatră.

Aceste reguli elementare ne sunt astăzi tuturor bine știute, și abaterile dela ele sunt rare și făcute de cele mai multeori din neglijență. S'ar putea dar crede, că nu e nevoie de a mai stabili și alte

regule, și cercetarea, pe care o fac, ar fi și în adevăr de prisos, dacă abaterile numai din neglijență s'ar face. Atunci însă când atributele se îngrămădesc și fraza se complică, limba noastră cea «veche și înțeleaptă», cum zicea Eminescu, e stâlcită și pentru că nu suntem încă pe din destul dumiriți asupra legilor ei.

Voiu face dar, drept încheiere, încercarea de a învedera mai cu dinadins necesitatea de a stabili până în cele mai mici amănunte regulele pentru așezarea vorbelor.

În școlile din zilele noastre — nu numai în cele din România — studiile de tot felul încetul cu încetul s'au îngrămădit atât de rău, încât nici cei mai deștepți și mai silitori dintre școlari nu pot înainta decât încordându-și toate puterile și nu au timp să facă cu chibzuiala cuvenită ceea ce fac, ci sunt nevoiți a lucra totdeauna în grabă mare. Dacă s'a putut dar zice că școlile noastre sunt pepiniere de neurasitenici, cu încă mai mult temei se poate zice că ele sunt așezăminte pentru deprinderea oamenilor de a trece pe alergate prin viață și de a le face toate în pripă. Aceia pe cari firea lor mai domoală și mai chibzuită nu-i iartă să ia deprinderea aceasta, sunt dați ca un fel de balast la o parte, și astfel întreaga noastră viață ia înfățișarea unei frământări neastâmpărate, în care unii stau la o parte, iar alții sunt nevoiți a lua asupra lor prea multe sarcini și astfel osândiți a nu putea să facă nimic pe îndelete și cu toată cumpănirea.

Acest neastâmpăr se dă pe față și în mișcarea noastră literară, care e înăbușită de lucrări făcute în pripă, cum sunt articolele de prin ziare, discursurile improvizate ori discuțiunile făcute sub impulsuni momentane.

Nu ar fi deci lucru serios, dacă aș adună de prin ziare, de prin discursuri, de prin acte oficiale ori de prin publicațiuni de caracter mai mult ori mai puțin efemer specimene, care ar putea să fie pline de haz, dar nu ar dovedi decât că în zadar sunt regulele pentru cei ce nu au timp să le aplice. Concludente sunt numai abaterile mici, rare și adeseori chiar intenționate, pe cari le găsim în scrierile bine cumpănite ale maestrilor, cari zic, ca A. Odobescu (*Pseudo-chinegticos*, cap. VI):

«Trăind însă cu totul *înlăturat* de asemenea crâncene lupte, eu, amice, când scriu câte ceva, scriu mai mult pentru *a mea* proprie plăcere, *fără de a cugeta rău la alții.*»

Făcute cu plăcere, asemenea scrieri sunt și cetite cu plăcere și luate drept modele pentru scrierea românească.

Chiar însă spuindu-ne că scrie pentru «*a sa* proprie plăcere», ma-

iestrul în ale scrierii românești ne pune în mai multe rânduri în nedumerire.

Zică că trăiește «*înlăturat* de... crâncene lupte.»

«*Înlăturat*» e participiul trecut al verbului «a înlătură», are deci înțeles pasiv: a fi «*înlăturat*» va să zică a fi fost scos și dat la o parte — în româneasca cea nouă — «*eliminat*». Luând dar vorbele în înțelesul, în care cu toții suntem deprinși a le întrebuința, ne rămâne simțământul, că Odobescu se plânge de a fi fost «*înlăturat*» sau dat la o parte. Eu cred însă că el voiă să ne spună cu totul altceva: el nu se plânge, că a fost «*înlăturat*», ci mai mult se laudă încredințându-ne că nu ia parte la lupte, ci trăiește stând departe de ele.

Numai așa au rost vorbele «*fără de a cugetă rău la alții*».

Și aceste vorbe ne pun însă în nedumerire.

«*A cugetă*» va să zică a ne da samă despre raporturile ce se pot stabili fie între lucrurile din lume, fie între gândirile noastre, și rău cugetă cel ce greșește, stabilind raporturi ce nu există. Putem dar să cugetăm bine ori rău *despre* ceva, dar *la* alții nu putem cugetă. Mai avem însă în limba noastră și substantivul «*cuget*», pe care îl întrebuințăm și pentru reproducerea noțiunii, ce în mintea cărturarilor de astăzi se leagă de vorbele «*conștiință*» și «*intențiune*», și «*cuget rău*» va să zică «*rea intențiune*». Eu ced că autorul voiă să ne spună că scrie «*fără de cuget rău pentru alții*», numai pentru a sa proprie plăcere.

Atât de mult a ținut să o scoată aceasta la iveală, încât nu s'a mulțumit să zică și «*a mea*» și «*proprie*», ci a mai făcut și inversiunea învederat intenționată «*a mea proprie plăcere*», ceea ce l-a silit, lucru de care azi ne ferim, să suprima articolul «*postpozitiv*», și să se mulțumească cu cel «*posesiv*», care e numai surogat.

Dați-mi voie să mai iau o frază din cap. I al aceleiaș scrieri, fără îndoială una din cele mai frumoase în literatura noastră prozaică:

«*Din copilărie și eu am trăit cu Tămădăienii, vânători de dropii din baștină, cari neam din neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojini și, mânănd în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, oare, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi — căroră ei le zic Mitropoliți, — sau când aceștia, primăvara, se întetesc în lupte amoroase, sau când, toamna, ei duc turmele de pui să pască țarinele înțelenite.*»

Deși alcătuită cu măiestrie, fraza ne pare prea lungă și ne obosește.

Principala alcătuită din 8 vorbe are o subordonată atributivă de 38 vorbe, iar aceasta are și, ea o subordonată tot atributivă de 26

vorbe. Lipsește dar simetria, subordonatele atârnă prea greu și, răsbind prin ele, uităm ceea ce ni s'a spus în principală. Ceea ce ne obosește nu e însă lungimea frazei, ci mulțimea nedumeririlor.

1. Chiar la început dăm peste o inversiune cu totul neobișnuită. Principala «și eu am trăit din copilărie» ne dă să înțelegem că mai e încă cinevă, care a trăit tot din copilărie cu Tămădăienii. Voind să scoată la iveală lucrul acesta, autorul trece complementul «din copilărie» în fruntea frazei. Putea s'o facă aceasta, căci mobilitatea complementelor e mare în limba noastră. El însă nu putea să suprimpe pe acel «tot», care dă nota repetițiunii și, mutând complementul, trebuia să facă și inversiunea predicatului. Dacă nu i-a plăcut «Și eu tot din copilărie am trăit», trebuia să zică «Tot din copilărie am trăit și eu.»

2. «Vânători de dropii din baștină» ar fi să fie apozitiune pe lângă Tămădăienii», dar în adevăr nu e, căci apozitiune pe lângă substantiv articulat numai substantiv articulat poate să fie. Nearticulat poate să rămâie substantivul, numai când scurtăm subordonate. Vânătorii sunt apoi și «de dropii» și «din baștină», ceea ce nu se poate, căci al doilea prepozițional nu se mai poate raportă la «vânători» și, ori și ce am face, nu vânătorii, ci dropiile sunt «din baștină». A simțit-o aceasta și scriitorul și de aceea nu zice «de baștină», ci «din baștină»; prin aceasta n'a limpezit însă fraza, ci mai vârtos a întunecat-o, căci noi numai «de baștină» zicem. Fiind așa, subordonata care urmează nu se mai raportă nici ea la «Tămădăienii» depărtați, ci la «dropiile de baștină», căci locul subordonatei atributive e imediat după substantivul pe care-l determină.

3. Noi «neam de neam» zicem numai în înțelesul «nimeni din neamul», deci în negațiune, iar pentru afirmațiune avem forma «din neam în neam». E apoi invederat că Tămădăienii din neam în neam — nu «au *rătăcit prin* Bărăgan», căci Bărăganul nu e pădure, ci au cutureierat Bărăganul.

4. În «mânând în pas alene» nu poate «alene» să fie luat ca atribut pe lângă «pas», fiindcă «alene» e adverb și nu se poate raportă decât la «mânând» ca al doilea complement de mod.

5. «Vorba călușei» în loc de «căișori» e rău aleasă, deoarece «călușeii» sunt de lemn.

6. În «au dat *roată*, oare, zile și luni întregi, *împrejurul* falnicilor dropioi» conjuncțiunea «și» are să fie ori suprimată, ori înlocuită cu «chiar», căci în gradațiune «și» nu are rost. Complementul de timp «oare, zile, chiar luni întregi» nu poate apoi să fie vârit între «*roată*» și «*împrejur*», cari numai împreună au înțelesul intenționat de autor.

Trebuie dar să se zică «oare, zile, chiar luni întregi, au *dat roată împrejurul* falnicilor dropioi.»

Nu mai intru și în analiza subordonatei secundare, ci mă mărginesc numai la observațiunea, că tocmai «*amoroase*» nu puteau să fie luptele «falnicilor dropioi.»

Să nu se obiecteze că tot știm ce voiește scriitorul să spună. Fără îndoială că știm, ba înțelegem chiar și intențiunile lui, dar numai cu oarecare osteneală, numai dându-ne silința de a ne dumiri.

Ani de zile dearândul am învățat prin școli gramatică și stilistică și retorică și poetică și am făcut analize literare și compozițiuni de tot felul, fără îndoială nu pentru ca să devenim scriitori, ci pentru ca să câștigăm destoinicia de a înțelege ușor și bine ceea ce scriu alții și de a deosebi lucrările de valoare de cele ce nu merită să fie cetite. Nu se poate dar să nu înțelegem.

Scriitorul ne scutește însă de osteneală când își dă bine samă despre înțelesul ce în mintea noastră se leagă de fiecare dintre vorbele întrebuițate de dânsul și așează aceste vorbe așa, ca să nu mai fim nevoiți a ne oprî în loc. El trebuie să facă lucrul acesta, dacă ține ca ceea ce e plăcere pentru el tot plăcere să fie și pentru cetitori.

Învățatul nostru coleg, d-l N. Iorga, citează într'una din publicațiunile d-sale (*Studii și documente*, etc., VII) următoarele cuvinte din prefața «*Noului Testament*», tipărit (1648) la Bălgrad :

«Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii îmblă în toate țările, așa și cuvintele acelea sunt bune carele le înțelegă toți.»

Nu avem decât să mai adăugăm la această vorbă înțeleaptă, că înțelegerea atârnă nu numai dela alegerea vorbelor, ci și dela așezarea lor.

Dacă până chiar și unul dintre marii maiestri în ale scrierii românești are într'una din cele mai bune scrieri ale sale părți obositoare, noi cei mai neajutorați, scriitori și cetitori, trebuie să ne dăm silința de a ne dumiri până în cele mai mici amănunte asupra așezării vorbelor, și încercarea pe care am putut s'o fac eu e numai un sfiicios început pentru aceasta.

Sunt cel puțin următoarele șapte întrebări, la cari avem să ne căutăm răspunsul:

1. Cum se așează numeralele și mai ales pronumele, cari în limba noastră sunt mult întrebuițate și au mare mobililate?

2. Câte atribute se pot așeza pe lângă substantiv și cum au să fie ele înșirate, pentruca să nu pară îngrămădite?

3. Cum se înșiră complementele de deosebite feluri?
4. Care e pozițiunea părților secundare, care nu se raportă direct la părțile principale, ci la alte secundare?
5. Care e rațiunea inversiunilor făcute în părțile principale?
6. Cum se scurtează propozițiunile și frazele și cum se înșiră părțile omogene?
7. Care e așezarea subordonatelor în frază, cum se scurtează subordonatele și cum se reface fraza în urma scurtării?

Ori și cine, cetind cu luare aminte, trebuie neapărat să-și dea osteneală de a răspunde la aceste întrebări, căci altfel nu poate să înțeleagă cele scrise, și cu cât mai mult scriitorul își dă osteneala de a așeză vorbele potrivit cu deprinderea obștească, cu atât mai puțin are să ostenească cetitorul spre a-i înțelege scrisa: stabilind dar regulile, ușurăm sarcina atât pentru scriitori, cât și pentru cetitori, și facem ca îndeletnicirea literară să fie o adevărată plăcere.

Vorbă dintr-o scriitură
... și cum se scurtează fraza